

Türkmen şairlerinin en meşhuru Türkmenler'in millî şairi olan Mahtumkulu'dur (ö. 1783'ten sonra). XIX. yüzyılın ikinci yarısı, diğer Orta Asya Türkleri'nde olduğu gibi Türkmenler için de kültürel alanda bir uyanış devridir. Rus istilâsı ve onu takip eden esaret yıllarının getirdiği ıstıraplar Türkmenler arasında yeni bir uyanışa yol açmıştır. Kültür sahasında Türk-lük bilincinin uyanışını sağlayan Gaspıralı İsmâil Bey'in fikirleri Türkmenler arasında yayılmış, XIX. yüzyılın sonlarına doğru açılan modern okullardan pek çok Türkmen aydını yetişmiştir. Bunların en meşhurları Göktepe'deki Rus katliamını şiirlerinde dile getiren Gayip Verdi Miskin Kılıç ile (Molla Kılıç) komünist rejimine rağmen Türkmenistan'ın ve Türkmenler'in istiklâl ve hürriyeti için mücadele eden Abdülhakim Kulmuhammedoğlu Kôr Molla, Berdi Kerbebovğu, Vogayoğlu, Garaca Burunoğlu, Amandurdu Alamışoğlu gibi edip ve şairlerdir. Bunlar mücadelelerine bütün baskılara ve güçlüklerle rağmen 1930 yılına kadar devam etmiştir. 1930 başlarından itibaren Stalin önderliğindeki Marksist rejimin baskı ve terörüyle bu şair ve edipler eserleriyle birlikte yok edilmeye çalışılmıştır (Türkmen dili ve edebiyatı için bk. TÜRK).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, İrade-Hariciye, nr. 6728, 9982, 10048; Hi-ve Meselesi, Dosya nr. 25, İstanbul Hariciye Arşivi; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 587-588; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IV, 300 vd.; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 482-484; Ebûlğazi Bahadır Han, *Şecere-i Terâkime* (nşr. A. N. Kononov), Moskva-Leningrad 1958; tür.yer.; a.mlf., *A General History of Turks, Mogols and Tatars*, London 1730, tür.yer.; N. I. Grodekov, *Voına v Turkmenii*, Petersburg 1883, I; A. İlyasov, *Prisoedinenie Turkmenii k Rossi, Sbornik Arkhivnikh Dokumentov Akademiia Nauk Turkmenskoi SSR*, Aşkabad 1860; J. A. MacGahan, *Campaigning on the Oxus and the Fall of Khiva*, New York 1874; N. Petrusevitch, *The Turcomans*, London 1880; H. Stumm, *Russia in Central Asia*, London 1885, tür.yer.; C. H. Rawlinson, *England and Russia in the East*, London 1895; Abdu-us Sattar Kazy, *Kniga Raskazov o bitvakk tekindzev, Turkmenskaia Poema XIX Veka* (ed. A. Samaylovic), Petersburg 1914; *Literature Turkmenii*, Moskva 1934; Taş Nazar, "Doklad o literature Turkmenskoy SSR", *Peryi vsesoiuzny s'zed sovetskikh pisalei 1934*, Moskva 1934, s. 138 vd.; F. L. Shteinberg, *Ocherki İstorii Turkmenii*, Moscow 1934; O. Caroe, *Soviet Empire: The Turks of Central Asia and Stalinism*, London 1953; *Klasiksi Turkmenskoy Poezii*, Moskva 1955; A. Karriyev – A. Rosliyakov, *Kratkiy Ocherk İstorii Turkmenistana 1868-1917*, Aşkabad 1956; *İstoriya Turkmenskoy SSR*, Aşkabad 1957, I; İbrahim Kafesoğlu, "Türkmen Adı, Mânası ve Mahiyeti", *Jean Dery Armağanı*, Ankara 1958, s. 121-133; R. A. Pierce, *Russian Central Asia, 1867-1917: A Study in Colonial Rule*, Berkeley 1960; W. Kolarz, *Russia and Her*

Colonies, Hamden 1967; A. Berdi Murad, "Turkmenistan and Turkmens", *Handbook of Major Soviet Nationalities*, New York 1975, s. 262-282; Mehmet Saray, *Rusya'nın Türk İllerinde Yayılması*, İstanbul 1975, tür.yer.; a.mlf., *Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti ile Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasî Münasebetler (1775-1875)*, İstanbul 1984, tür.yer.; a.mlf., *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, Ankara 1996, s. 329-390; a.mlf., "Rus Tarih Araştırmalarında Türkmenistan'ın İşgali", *TKA*, XXIV/1 (1986), s. 85-92; a.mlf., "Hî-ve Hanlığı", *DİA*, XVIII, 167-170; A. Zeki Velidi Togan, *Bugünkü Türkli Türkistan ve Yakın Tarihi*, İstanbul 1981, tür.yer.; V. V. Barthold, *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), İstanbul 1981, tür.yer.; *Central Asia: 120 Years of Russian Rule* (ed. E. Allworth), Durham 1989; Saparmurat Türkmenbaşı, "Bağımsız ve Sürekli Tarafsız Türkmenistan", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, XIX, 711-719; Muhammed Aydoğduyev, "Türkmenistan" (trc. Bilgehan Atsız Gökdâğ), a.e., XIX, 720-737; Mehmet Seyfettin Erol, "Türkmenistan Cumhuriyeti", a.e., XIX, 738-756; "Asya'da Ruslar ve Türkmenler", *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 129, İstanbul 1297/1880; M. H. Weil, "la Tourkménie et les tourkmènes", *Journal des sciences militaires*, 8e sér., XXVI, Paris 1880, s. 83-118, 233-264, 361 vd.; V. Musabay, "İdil-Ural Türkleri Dil ve Yazılanın Sovyetleştirilmesi ve Ruslaştırılması", *Dergi*, sy. 15, Münih 1959, s. 55-61; P. Urban, "Türkistan Sovyet Cumhuriyetlerinde Millî-İdeolojik Eğilimler", a.e., sy. 23-24 (1961), s. 46-57; Abdurrahman Kunta, "Sovyetler Birliğinde Müslümanlığın Gerçek Durumu", a.e., sy. 35-36 (1964), s. 26-37; Edige Kırınal, "Türkmenistan'da Milliyetçilik", a.e., sy. 42 (1965), s. 13-32; Shahram Akbarzadeh, "National Identity and Political Legitimacy in Turkmenistan", *Nationalities Papers*, XXVII/2, London 1999, s. 271-290; Timur Kocaoğlu, "Turkmenistan", *EP* (İng.), X, 686; Osman Gazi Özgüdenli, "Merv", *DİA*, XXIX, 221-223.

MEHMET SARAY

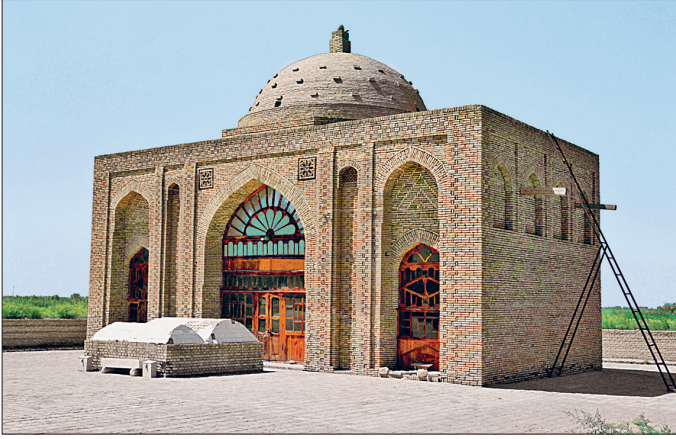
□ MİMARİ. Neolitik devirlerden itibaren yerleşimin tesbit edildiği Türkmenistan'da özellikle Part ve Sâsânîler'in mimaride önemli gelişme kaydettikleri anlaşılmaktadır. X. yüzyılda bölgede güçlü bir idare kuran Sâmânîler'in de mimarlıkta ileri oldukları söylenebilir. Fakat XI. yüzyılda Selçuklular'ın Horasan ve Hârizm'de egemenlik kurmaları ile sanat ve mimaride yeni bir devir başlamıştır. Bu dönemde Merv başta olmak üzere Serahs, Dihistan, Nesâ gibi şehirlerde önemli imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. 1157'de Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla bölgedeki mimari geleneği Hârizmşahlara devam ettirmiştir. Bu devirde özellikle başşehir Ürgenç'in (Gürgenç/Köhne Ürgenç) önemli mimari eserlerle donatıldığı anlaşılmaktadır. Fakat 618'deki (1221) Moğol istilâları neticesinde Selçuklu ve Hârizmşahlı yapıları büyük ölçüde yok edildiğinden her iki dönemin mimari eserlerinden

pek azı günümüze ulaşabilmiştir. Moğol istilâlarının ardından uzun bir duraklama devrinden sonra Hârizm'de yeniden canlanma başlamış, XIV. yüzyılın ilk yarısında Altın Orda Hanlığı'nın Hârizm valisi Kutluğ Timur'un Ürgenç'teki imar faaliyetleriyle şehir yine parlak bir dönem yaşamıştır. Timurlular'ın yıkılmasıyla bölgede ortaya çıkan idarî boşluk, Özbek hanları-Safevîler arasındaki sürekli mücadeleler ve Rus istilâları yüzünden XVI. yüzyıldan itibaren Türkmenistan mimarisinde gerileme dönemi başlamıştır. Ardından çoğunlukla eski gelenekleri daha basit ölçülerde tekrarlayan ve fazla bir yenilik getirmeyen yapılar görülmektedir.

Külliyeler. Selçuklu döneminden itibaren Türkmenistan'da külliyelerin inşa edildiği bilinmektedir. Fakat XI-XIII. yüzyıllardan ayakta kalabilen büyük çaplı bir külliye mevcut değildir. Bununla beraber yapılan incelemelerden Merv'deki Sultan Sencer Türbesi'nin büyük bir külliyenin çekirdeği durumunda olduğu tesbit edilmekte, kaynaklardan Sultan Alâeddin Tekiş'in Ürgenç'te türbe, medrese ve kütüphane-den meydana gelen bir külliye inşa ettirdiği öğrenilmektedir. Bu külliye yalnızca türbe günümüze ulaşabilmiştir. İlk inşası XII. yüzyıla kadar uzanan ve mescid, türbe, divanhâne gibi mekânları içeren Kerki'deki Astanababa yapı kompleksiyle XIV. yüzyıldan başlayarak XX. yüzyıla kaddarkı eklemelerle türbe, medrese, mescid, hankah bölümlerinden oluşan Ürgenç'teki İbnü'l-Hâcib yapılar manzumesi de küçük birer külliye sayılabilir. Aşkâbâd yakınlarında eski Yılda iki katlı medresesi ve türbe bölümüyle bir külliye halinde inşa edilmiştir. Bilhassa cephesindeki çini süslemeleriyle önem kazanan ve Timurlu dönemi mimarisinin yöredeki en güzel örneği olan yapı 1948 depreminde yıkılarak harabe haline gelmiştir. Merv yakınlarında medrese, cami, kervansaray, hankah ve çeşitli binaları içeren Ahun Baba Külliyesi gibi son dönemlerde (XIX. yüzyıl sonları) yaptırılan çok üniteli yapılar da bölgede köklü bir külliye geleneğinin varlığına işaret etmektedir.

Camiler. Türkmenistan'da az sayıda örneği bulunan eski camiler cuma ve namazgâh mescidleri şeklinde iki grupta incelenmektedir. Cuma camilerinin yerleşim yerlerinin merkezinde inşa edilmesine karşılık daha küçük boyutlu namazgâh camileri yerleşim yerlerinin dışında yaptırılmıştır. Camilerin ana mekânları çoğunlukla mihrap önünde kubbeli veya eyvan bi-

TÜRKMENİSTAN

Merv
yakınındaki
Talhatan Baba
Camii

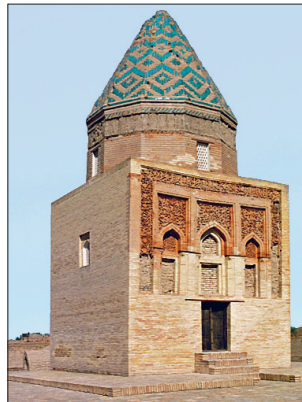
çiminde bir merkezî hacimle bunun iki yanında duvar yahut pâyelerle bölünen kısımlardan meydana gelmektedir. Bölgedeki en eski camilerin çok destekli plan şemalarına sahip olduğu görülmektedir. İlk şekli IX-X. yüzyıllara tarihlenen Başane (Kurlutepe) Mescidi ile X. yüzyıldan kaldığı tahmin edilen Çilburç ve Dandanakan mescidleri Sâmânîler zamanına ait bu tipin örnekleridir. XIII. yüzyılın başlarında Hârizmşah Muhammed'in Dihistan'da yaptırdığı cuma camii'nin harim kısmı mihrap önü kubbeli, tuğla pâyelerle mihraba paralel dört sahn esasına göre planlanmıştır. XI-XII. yüzyıllara tarihlenen Dihistan ve Nesâ namazgâh camilerinde de yan mekânlar mihrap önü bölümlerinden açıklıklı duvarlarla ayrılmıştır. Namazgâh camileri içerisinde Merv yakınlarında Yolöten'deki Talhatan Baba Camii (XI-XII. yüzyıllar), mihrap önünde mekâna hâkim kubbesiyle plan tasarımı bakımından Türk mimarisinin gelişmesinde önemli eserlerdendir. Dihistan Mezarlığı'nda Mezâr-ı Şîr Kebîr diye adlandırılan XI. yüzyılın sonlarına ait bir yapı mevcuttur. Bir çeşit türbe-mescid olduğu tahmin edilen bu eser, çapı 11 metreyi bulan kubbesiyle devri bakımından Türk-İslâm mimarisindeki tek kubbeli camiler için gelişmiş bir örnektir. Camilerde genellikle bina veya avlu köşelerinden birine bitişik konumda silindirik gövdeli bir minarenin yer aldığı tahmin edilmektedir. Ancak ikisi Dihistan'da, biri Ürgenç'te olmak üzere tuğladan yapılmış yalnızca üç minare üst kısımları yıkılmış halde günümüze ulaşabilmiştir. Dihistan'daki Kuzey Minare bunların en eskisidir. Kitâbesinden 495 (1101-1102) yılında şehir hâkimi Ahmed b. Ebû'l-Ağar tarafından Ali b. Ziyâd'a yaptırıldığı öğrenilen minarenin camisinden eser kalmamıştır. Buradaki ikinci minare cuma camiine aittir. XIV. yüzyılın ortalarında Kutluğ Timur'un

Ürgenç'te inşa ettirdiği Kutluğ Timur Minaresi 60 metreyi aşan silindirik gövdeli yapısıyla Orta Asya'daki minarelerin en büyüğüdür. Bunun da ait olduğu cami zamanımıza kadar gelememiştir.

Türbeler. Türbeler Türkmenistan mimarisinde önemli yer tutar. Genelde tek hacimden ibaret kare planlı yapıların üzerine bir kubbe örtmektedir. Merv ve çevresinde XI-XII. yüzyıllardan kalan sahâbîlerden Büreyde b. Husayb, Hakem b. Amr el-Gıfârî, İmam Bekir, Hüdâyî Nazar Eviya, Merv Kadısı Abdullah b. Büreyde türbeleri bunların örneklerindedir. XI. yüzyıldan Kerki'de Alembardar, Serahs'ta Ebû'l-Fazl ve Meana'da (Meyhene) Ebû Saîd türbeleri çapı 10 metreyi aşan kubbeleriyle önemli eserlerdir. Fakat XII. yüzyılın ortalarında mimar Muhammed b. Atsız'ın eseri olan Merv'deki Sultan Sencer Türbesi, Selçuklu türbe mimarisinin çok daha gelişmiş bir örneği olarak kendini gösterir (bk. SULTAN SENCER TÜRBESİ). Bunların

dışında Eski Dihistan Mezarlığı'nda kesin tarihleri bilinmeyen, ancak XI-XII. yüzyıllara mal edilen çok harap vaziyetteki bir grup türbe, çokgen ya da silindirik gövde biçimleri ve önlerinde eyvan şeklindeki giriş bölümleriyle Türkmenistan'ın diğer türbelerinden ayrılan tasarım özellikleri gösterir. XII. yüzyılın ikinci yarısında ilim, kültür ve sanat bakımından çok önemli bir merkez haline gelen Hârizmşahlar'ın başşehri Ürgenç'teki iki türbe onların hâtırasını yaşatmaktadır. Bunlardan eski şehrin harabeliğinde yer alan Sultan Alâeddin Tekiş Türbesi kare planlı olup içten bir kubbe ile örtülüdür. Yapı, dıştan ana gövde üzerinde yükselen silindirik kasnak bölümü ve bunun üzerine örten konik küllâhıyla ayrıca dikkati çekmektedir. Buna yakın konumda tuğladan kare planlı olarak inşa edilen Fahreddin er-Râzî Türbesi (XIII. yüzyılın başları) içten kubbe, dıştan piramit çatılı bir örtüye sahiptir. Yapının, bir dönem burada bulunan ve 606'da (1210) Herat'ta vefat eden Fahreddin er-Râzî'nin hâtırasına inşa edilmiş bir makam-türbe olduğu anlaşılmaktadır. Ürgenç'te Kutluğ Timur Minaresi'nin batısındaki Törebeg Hanım Türbesi XIV. yüzyıl Orta Asya Türk mimarisinin şaheseri diye nitelendirilmektedir. Kesin tarihi bilinmeyen türbenin XIV. yüzyılın ilk yarısında Kutluğ Timur'un eşi Törebeg Hanım için inşa ettirildiği kabul edilmektedir. Yapı her bakımdan kendine özgü bir mimari tasarıma sahiptir. Tuğladan yapılan ve dıştan onikigen plan esasına dayanan eserin ziyaret mekânı içten altıgendir. Ana mekânının üzerine çift kubbe örtmektedir. Firûze çinilerle kaplı dış kubbesi yıkık olan türbenin, mimarisi ka-

Ürgenç'te Fahreddin er-Râzî ve Törebeg Hanım türbeleri

dar çini süslemeleriyle de bütün Orta Asya yapıları arasında seçkin bir yeri vardır. Moğollar'ın 618'de (1221) Hârizm'i işgali sırasında şehid düşen, Kübreviyye tarikatının kurucusu Necmeddîn-i Kübrâ'nın türbesi de Ürgenç'tedir. Harap şehrin dışında eski bir mezarlık alanında yer alan türbe taçkapısındaki kitâbesine göre Kutluğ Timur tarafından yaptırılmıştır. 732'de (1332) Ürgenç'i ziyaret eden İbn Battûta kesin tarihi belli olmayan türbeden ve yanındaki bir zâviyeden bahsetmektedir. Türbe mezarın bulunduğu kare planlı, kubbeli bölümün önünde bir girişle onun iki tarafında zâviye mekânları olduğu düşünülen kubbeli birer odadan meydana gelmektedir. Necmeddîn-i Kübrâ Türbesi'nin hemen karşısında yer alan ve Törebeg Hanım Türbesi'nin planını daha küçük ölçülerde tekrarlayan Sultan Ali Türbesi XVI. yüzyılda yaptırılmış, ancak tamamlanmamıştır.

Kaleler. Çok harap durumdaki Türkmenistan kalelerinden Dihistan'da şehri kuşatan kerpiç sur duvarlarının yıkıntıları halen görülebilmektedir. Merv'de çeşitli dönemlerde yaptırılan kalelerin kalıntıları içinde Sultankale, Selçuklu döneminden kalan en iyi durumdaki örnektir. Serahs'ta sadece İçkale'nin tuğladan sur duvarları kısmen korunmuştur. Ürgenç'te harap vaziyetteki Akkale de bir iç kale olarak inşa edilmiştir. Şehri kuşatan Taşkale surlarından ise eser kalmamıştır.

Sivil Mimari. Eski yolların önemli bir geçit ve kavşak noktasında bulunan Türkmenistan'da bugün ekserisi çöl alanlarında ve ıssız yol güzergâhlarında harap durumda bazı kervansaray kalıntıları mevcuttur. Çoğu kümelenmiş durumda birer kerpiç yığını halinde görünen bu eserler, Türk-İslâm mimarisinde kervansarayların erken örnekleri olmaları bakımından büyük önem taşımaktadır. Müslüman Arap-

lar'ın ilk fetih devrinden itibaren bölgede bir ribât geleneği başlattıkları bilinmektedir. Bugün "kale" ya da "köşk" diye adlandırılan bir grup eserin o dönemlerde inşa ettirilmiş ribâtlar olması ihtimali büyüktür. Merv'de Büyük Kızkale ve Küçük Kızkale köşkleriyle Merv yakınlarındaki Büyük Naimkale ve Küçük Naimkale yapıları bunlara örnek verilebilir. Daha sonraları kervansaray denilen farklı bir yapı tipine dönüşecek olan bu mimari geleneğini Sâmânîler sürdürmüştür. X. yüzyıla tarihlenen Merv-Hârizm yolu üzerindeki Hürmüzferre Kervansarayı bu dönemin eseridir. Selçuklu devrinde yol güzergâhlarında çok sayıda kervansaray inşa edilmiştir. XI-XII. yüzyıllara mal edilen bu yapılardan Âmül-Hârizm yolundaki Dâye Hatun Kervansarayı, Merv-Hârizm yolundaki Ode Mergen (Merguen) Kervansarayı, Merv-Âmül yolunda bulunan el-Asker Kervansarayı ile Dihistan'ın şehir surları dışında yer alan Dihistan Kervansarayı ahır ve konaklama birimlerinin tek avlu etrafında şekillendiği örneklerdir. XII. yüzyılın başlarında yaptırıldığı tahmin edilen Eski Merv-Âmül yolundaki Akçakale Kervansarayı dört eyvanlı iki avlu esasına göre tasarlanmıştır. Merv bölgesinde "kutlu şehir" denilen yerde bulunan Başane Kervansarayı bu iki tipten farklı bir plan şemasına sahiptir. İşlevi bakımından tartışmalı olmakla beraber plan özellikleriyle yapı Anadolu'daki Selçuklu dönemi sultan hanlarının öncüsü sayılmaktadır. Türkmenistan'daki eski saray mimarisi konusunda yeterli bilgi yoktur. Halen çok harap vaziyette bulunan Merv'deki Selçuklu Sarayı köşk, divanhâne ve çeşitli hizmet birimlerinden meydana gelmektedir. Ürgenç'teki saraydan ise eser kalmamıştır. Türkmenistan'ın eski konut mimarisine ilişkin bilgiler de sınırlıdır. Yapılan kazılar sonucunda Merv ve çevresinde IX-XIII. yüzyıllara ait bazı ko-

nut kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Bunların planları genellikle merkezde bir ana mekânla dört yönde ona bağlanan bölümlerden oluşmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Battûta, *er-Rihle*, Beyrut ts. (Dâru Sâdır), s. 360; A. Yu. Yakubovskiy, *Razvalini Ürgença*, Leningrad 1930; N. M. Baçinskij v.dğr., *Arhitekturnie pamyatniki Türkmenii*, Moskva-Aşkabad 1939; B. N. Zaspkin, *Arhitektura Sredney Azii*, Moskva 1948; G. A. Pugaçenkova, *Puti Razvitiya Arhitekturi Yujnogo Türkmenistana Pon Rabouladeniya i Feodalizma*, Moskva 1958; a.mlf., *İskusstvo Türkmenistana*, Moskva 1967; E. Atagariev v.dğr., *Türkmenistanın arhitektura yadigarlukluru-Pamyakniki arhitekturu Türkmenistana*, Leningrad 1974; Mustafa Cezar, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, İstanbul 1977; N. Halimov, *Gadimi Ürgence Sıyahat*, Aşkabad 1986; Ara Altun, *Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet*, İstanbul 1988; Azim Ahmedov, *Gadimiyetin Yanı*, Aşkabad 1993; Oktay Aslanapa, *Türk Cumhuriyetleri Mimarlık Abideleri*, Ankara 1996; Hakkı Önkâl, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara 1996; Yüksel Sayan, *Türkmenistan'daki Mimari Eserler (XI-XVI. Yüzyıl)*, Ankara 1999; a.mlf., "Türkmenistan'ın XI-XIX. Yüzyıl Mimari Anıtları", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, VI, 63-75; a.mlf., "Merv", *DİA*, XXIX, 223-225; Orhan Tan, *Merv*, Ankara 2000; M. E. Masson, "Novie dannie o nadiisya odnogo Meşhed-i-Misrianskogo minareta", *Epigrafika Vostoka*, VII, Moscow 1953, s. 7 vd.; S. B. Lunina, "İzuchenie jilih domov Merva X-naçala XIII v.", *Kultura Türkmenii v Srednie veka (TYUTAKE)*, XVIII, Aşkabad 1980, s. 59-84; Emel Esin, "Merv", *TA*, XXIV, 18-21; V. Minorsky, "Meşhed-i Mısıriyan", *İA*, VIII, 159-160; Aydın Taneri, "Gürgenç", *DİA*, XIV, 321-323; Abdülkerim Özyay-dın, "Hârizm", a.e., XVI, 217-220.

YÜKSEL SAYAN

TÜRKMENLER

XI. yüzyıldan itibaren Oğuzlar'a verilen ad.

Seyhun (Siriderya) boylarında oturan Oğuzlar arasında X. yüzyıldan itibaren İslâmîyet'in yayılması sonucu ortaya çıkan Türkmen tanımlaması, Mâverâünnehirli yerli müslümanlar tarafından İslâmîyet'e giren Oğuzlar için gayri müslim Oğuzlar'dan ayırt edilmek üzere kullanılmıştır. Türkmen adının yerlilerce "müslüman Türk" anlamında yaygınlaşması bu addaki topluluğun İslâmîyet'i kabul eden ilk Türk kavmi olmasıyla ilgilidir. Türkmen kelimesinin nereden geldiği konusunda başlıca iki görüş vardır. Bunlardan birine göre Türkmen, Türk adı ile Farsça "mân"dan (mânend) gelmiş olup "Türk'e benzer" demektir. Bîrûnî bu fikirde olduğu gibi Kâşgarlı Mahmud da Türkmen adının bu şekilde açıklanmasıyla ilgili bir hikâye anlatır. İkinci

Eski Merv ile Âmül arasında yer alan Akçakale Kervansarayı'nın kalıntıları